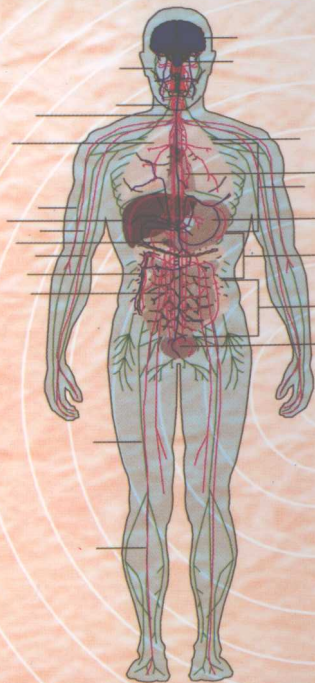

قازاق شىپاگەرلىگى تۋرالى جەلسەس كىتاپتار

شەتپەشلىك جانە قان الپ
ەمدەۋ جولداری

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

قازاق شىپاگەرلىگى تۋرالى جەلەلس كىتاپتار

شەتپەشلىك جانە قان الپ ەمدەۋ جولداری

قۇراستىرعان : مەيرامبەك قابدىعالم ۇلى

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

切特灭与放血疗法: 哈萨克文 / 米兰别克·哈不都哈力木编著. — 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2009. 8
(哈萨克传统医学疗法)

ISBN 978 — 7 — 228 — 12771 — 9

I. 切… II. 米… III. 哈萨克族 — 民族医学 — 放血疗法 (中医) — 哈萨克语 (中国少数民族语言) IV. R293. 6

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2009) 第 148226 号

责任编辑: 海拉提
编 辑: 卡得尔别克
责任校对: 哈力木拉提
封面设计: 夏提克

切特灭与放血疗法 (哈萨克文)

米兰别克·哈不都哈力木 编著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

新疆生产建设兵团印刷厂印刷

880×1230 毫米 32 开本 1.625 印张

2009 年 8 月第 1 版 2009 年 8 月第 1 次印刷

印数: 1 — 3000

定价: 4.00 元

جاۋاپتى رەداكتورى: قايرات مۇقاش ۇلى
رەداكتورى: كادىربەك مۇقاتاي ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتورى: قالمۇرات جارمۇقامەت ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

شەتپەشلىك جانە قان الپ ەمدەۋ جولدارى

*

شىنجاڭ حالق باسپاسى باستىردى
(ئۆزىمىزنىڭ قىزىقارلىق كۆشەسى 348 - بۆلەك)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكانىنىڭ تاراتىلدى
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى - قۇربلىق بېيىتۋانىنىڭ باسپا زاۋودىدا باسلىدى
فورمات 1/32 1230×880، 1.625 باسپا تاباق

2009 - يىلى، تامىز، 1 - باسپاسى

2009 - يىلى، تامىز، 1 - باسلىقى

تېراجى: 3000 — 1

ISBN 978 — 7 — 228 — 12771 — 9

باغاسى: 4.00 يۋان

باسپادان

«بىرىنشى بايلىق — دەنساۋلىق» دەپ بىلگەن خالقىمىز
ھەلەندەن دەنساۋلىقتى قورغاۋ جانە اۋرۇغا ھەم تابۇ جامىندا
ھالىقتىق مول تاجىرىيەلەر جىناعاتان جانە سول تاجىرىيەلەرىن
ۇرپاقتان — ۇرپاققا جالعاپ، كادەگە جاراتىپ وتىرعان.

شىپاگەرلىك عىلىمى ۇشقان قۇستاي دامىپ وتىرعان
بۇگىنگى كۈندە دەنساۋلىقتى كۈنى بۇرىن قورعاي ءبلۇ ەڭ
كەلەلى تاقىرىپقا اينالدى. بۇل ءداۋىردىڭ ادامدارى ناۋقاسقا
شالدىعىپ، اۋىرىپ قالعاندا ھەس، قايتا كۈنى بۇرىن شىپاگەرگە
قارالىپ، اۋرۇدان ساقتانىپ وتىراتىن بولدى.

ءداستۇرلى ھالىقتىق شىپاگەرلىكتىڭ ءالى دە قاجەتتى
كەنىن بۇگىنگى عىلىم سالاسى مويىنداپ وتىرعانى دا شىندىق،
وتە — موتە جەرگىلىكتى جەرلەردە ۇنەمى كەزدەسەتىن، ھەدەۋ
قىينعا سوعاتىن اۋرۇلاردى كوبىنەسە ءداستۇرلى شىپاگەرلىك
جولىمەن ھەدەپ جازىپ الاتىن جايتتەر بار. قازىر ەلىمىزدە دە،
شەتەلدەردە دە ۇلتتىق شىپاگەرلىك تۋرالى كوپ زەرتتەۋ
جۇرگىزىلىپ، تاجىرىيە قورىتىندىلانىپ وتىر. وسى ۇردىسكە
سايكەس قازاق شىپاگەرلىگى دە قازاق شىپاگەرلىگىنىڭ
نازارياسىن قالىپتاستىرىپ، ھەدەۋ — دومداۋ جۇيەسىن جاساي
باستادى. قازاق شىپاگەرلىگى ەداۋىر كۇردەلى شىپاگەرلىك
ھەسەپتەلەدى، ويتكەنى، قازاق شىپاگەرلىگى تۋرالى جازىلعان
جازبا دەرەكتەر جوقتىڭ قاسى، كوبى ھالىق ھەشىلەرىنىڭ
ۇرپاقتان — ۇرپاققا جالعاتان تاجىرىيەسى نەگىزىندە اۋىزشا
تارالىپ، بۇگىنگە جەتىپ وتىر. وسى اسىل قازىنامىزدى

بۇگىنكى قازاق شىپاگەرلىگىمەن اينالىسىپ جۇرگەن شىپاگەرلەر مەن ماماندار ماڭداي تەر، تابان ەتەرىن سارقا جۇمىساي وتىرىپ، كوزدىڭ قاراشىعىنداي قورعاپ قالدى دەسەك ارتىق ايتقاندىق ەمەس. مىنا كىتاپتار سول ەڭبەكتىڭ جەمىسى.

جۇڭخۇا خالىق رەسپۇبلىكاسى قۇرىلعانىنىڭ 60 جىلدىق مەرەيى تويى قارساڭىندا قازاق شىپاگەرلىگىنە قاتىستى ءبىرقىدىرۋ كىتاپشالاردى توي كادەسى رەتىندە وقىرمانعا تارتۋ ەتىپ وتىرعان جايىمىز بار. ماسەلەن، قازاق شىپاگەرلىگىنىدە جاپپاي قولدانىپ جۇرگەن ءداستۇرلى ەمشىلىك — «شەتپەشىلىك جانە قان الپ ەمدەۋ جولدارى»، «وتاشلىق»، «بۇلاۋ»، «اس قورىتۋ جۇيەسىنىدەگى اۋرۇلاردى ەمدەۋ جولدارى»، «كۇيىك جانە ۇسىك»، «سۇيەك — جىلىك مايى اۋرۋى جانە وعان دياگنوز قويۋ» اتتى جەلىلەس كىتاپتار. مىناۋ وسى كىتاپتاردىڭ ءبىرى — «شەتپەشىلىك جانە قان الپ ەمدەۋ جولدارى».

كىتاپتا سويلەنگەن مازمۇنداردى شەتىنەن تاجىريبەدەن وتكەن، جاپپاي قولدانۋعا بولادى دەۋگە كەلمەيدى. سەبەبى، خالىقتىق ەم — دومنىڭ جەر — جەردەگى، ەل — ەلدەگى ەمدەۋ جولدارى باسقا — باسقا بولپ كەلەدى، قورىتىنىدىلانعان تاجىريبەلەر دە ءار ءتۇرلى بولادى. ەندەشە، وقىرمانداردان تەك وقىپ پايدالانىپ، كەرەكتىسىن، پايدالىسىن عانا كادەگە جاراتسا، وسى كىتاپقا ەنبەي قالعان مازمۇندار بولسا، كىتاپ اۆتورلارىنا قۇلاق قىلمىس ەتىپ ايتا جۇرسە دەگەن تىلەك تىلەيمىز.

كىتاپتا اعانتىقتار مەن كەمشىلىكتەر بولۋى ابدەن مۇمكىن، وقىرمانداردىڭ سىندارلى پىكىر، ۇسىنىس ايتۋىن ءۇمىت ەتەمىز.

مازمۇنى

1. نارهستەلەردە پايدا بولاتتىن شەتىيە اۋرۇى جانە ونى ەمدەۋ 1
8. ئلمە اۋرۇى جانە ونى ەمدەۋ 8
14. قان الپ داۋالائىتىن اۋرۇلار 14
1. جوعارى قان قىسىم اۋرۇى 14
2. تاماق قابىنۇ، بادامشا بەز قابىنۇ جانە مۇرىن قابىنۇ ... 20
3. قۇرعاق تەمىرەتكى جانە تەگگە تەمىرەتكى 22
- ۈل بالالاردى سۇندەتتەۋ 26
- انا - بالالار دەنساۋلىمى جانە ساپالى ۇرپاق كورۇ جونىندە 28
- بالالاردا كوپ كەزىگەتىن اۋرۇلار جانە ودان ساقتانۇ 33
1. بالالاردا كوپ پايدا بولاتتىن قان ازىدىق 33
2. بالالاردا كوپ پايدا بولاتتىن جوعارى تىنىس جولى 35
3. بالالاردا ۇنەمى كەزىگەتىن اس قورىتۇدىڭ بۇزىلۇى 38
4. بالالاردا كەزىگەتىن شىلدە قوترى 39
5. بالالاردىڭ قاتتى قىزۇى 41
6. بالالاردىڭ تۇىلۇ بارىسىندا مىى زاقىمدالۇ 42
7. بالالاردىڭ تۇىلعاننان كەيىن مىى زاقىمدالۇ 43

نارەستەلەردە پايدا بولاتتىن شەتپە اۋرۇ جانە ونى ەمدەۋ

ۋلتىمىز نەشە مىڭ جىلدىق تارىختا ەشقانداي باتىسشا،
جۇڭگوشا داۋالاۋ ءادىسىن قولدانباي، تەك قازاق شىپاگەرلىگىمەن
اۋرۇ - ناۋقاستاردى ەمدەپ ساۋىقتىرىپ، رەال ومىردەن مول
تاجىرىيەلەردى توپتاپ «شىپاگەرلىك بايانداي» جازباشا توپتامانى
قالدىرعان، بۇدان باسقا، قلغاز بەتىنە تۇسىرىلمەگەن، بالكىم
جازىلسا دا اۋمالى - توكپەلى، المىلايىپ زاماندا جوعالىپ،
تابىلماي كەتكەن ەمدەۋ ادىستەرى مەن شىپاشاقتارىمىزدىڭ
قاناشما ەكەنىن كىم ءىلىسىن؟! سولاردىڭ شىنەن اۋىزدان -
اۋىزعا تارالىپ، ماقال - ماتەلگە اينالىپ، ۇرپاقتان - ۇرپاققا
جالعاسىپ بىزگە جەتكەندەرى دە ساناۋلى عانا. ماسەلەن: «اۋرۇ
استان...»، «ئىشك اۋىرسا تامىلىڭدى تى، كوزىڭ اۋىرسا
قولىڭدى تى»، «ارتىق ىشكەن اس - ارام»، «سىنىقتان باسقانىڭ
ءبارى جۇعادى»، «دەنساۋلىق - زور بايلىق» سياقتى كوپتەگەن
تارىيەلىك ماڭىزى بار، وتە عىلمى ماقال - ماتەلدەر مەن
وتاشلىق، قانشىلىق، شەتپەشلىك سياقتى ۇلتتىق ەمدەۋ
ونەرلەرىمىز قازىرگى دامىعان، عىلىم - تەحنىكا وركەندەگەن
داۋىردە دە حالقىمىزدىڭ قاجەتىنە جاراپ، ءتىپتى تۇسқан
ۇلتتاردى دا ءتانىتى ەتىپ وتىر.

سولاردىڭ شىندە مەنىڭ ءتۇيىندى سويلەمەكشى بولعانىم -
شەتپەشلىك.

شەتپەشلىكتىڭ قاي داۋىردە، كىم باستاپ ىستەگەندىگىن،
قاناشا عاسىردان بەرى جالعاسقانىدىن ەشكىم دە ايتىپ بەرە

المايدى. ايتەۋۇرپاقتان - ۇرپاققا جالعاسىپ بۇگىنگى كۈندە
بىزگە جەتپ وتىر، بۇعان دا شۇكىرشلىك. شەتپەشلىك -
ۇلتىمىزدىڭ، ۇلتتىق شىپاگەرلىگىمىزدىڭ بۈگەنئى بولەك،
شوقتىعى بىلىك، علمىلىعى كۇشتى مەدەۋ ادستەرىمىزدىڭ
ءبرى.

مەنىڭ شەتپەشلىكتىڭ «علمىلىعى كۇشتى» دەپ ايتا ۇلما
بەرىك سەنىمم بار، وعان ءوزىم داۋالاعان ءار ۇلت ناۋقاستارىنىڭ
كۇا بولا الاتىندىعى جانە ۇلتىمىزدىڭ ونى قاستەرلەپ، جوعالتىپاي
بۇگىنگى كۈنگە جەتكىزگەندىگى.

شەتپەنىڭ پايدا بولۋى

ۇلتىمىزدىڭ ايلەدەر تولعاتقاندا سىتەيتىن ءار ءتۈرلى مە -
دومدارى بار، ماسەلەن: تولعاتقان ايلەگە «ولڭ با - تەرىس پە»
ارەكەتىن جاساۋ، تورسىق نەمەسە بوتەلكە ۇرلەتۋ، كەلساپپەن
جەردى تۇيگىشتەپ «تۇستىمە» ايتۋ، كەمپىرلەر ەتەگىمەن قلعۇ
قانارلى، وسى ارقىلى تولعاتقان ايلەگە رۇحاني كۇش - قۇۋات
باعىشتاپ، كوڭىلىن ورنىقتىرىپ، ايلەدىڭ قول - ايلەن
تەزىرەك باۋىرىنا ۇلما جاردەمدەسەدى، تلى باسقارار.

بالا جەرگە تۇسكەن سولڭ كىندىك باۋىن بالا جولداسىنا قاراي
ساۋمالاپ، كىندىك شىندەگى قان نەمەسە اۋانى سىرتقا
شعارىپ، ونان سولڭ كىندىك باۋىن ءسال ۇزىن قالدىرىپ مىقتاپ
بايلاپ، كەسەدى. كىندىك باۋىن تولىق ساۋمالاماي كەسسە جاڭا
تۇلىعان نارەستە وڭاي شەتپە بولادى دەپ قارايدى (كىندىكتە جەل
قالسا جەل شەتپە، قان قالسا قان شەتپە بولادى دەپ قارايدى).

بالاسى توقتاماي، بىرنەشە بالاسى بىلگەرى - كەيىن شەتنەگەن
ايلەلدەردە بالانىڭ كىندىك باۋىن بالتامەن كەسىپ، 7 ايلەدىڭ
نەمەسە 7 وشاقتىڭ استىنان وتكىزىپ الاتىن سىرم -
جىرىمدار دا بار. مۇنداعى بالتامەن كەسۋى نەمەسە ايلەلدەردىڭ

استىنان وتكىزىپ نۇي تەك سەنىم بولغانىمەن، ونىڭ
 علمىلىعى كىندىك باۋىنىڭ ۈزىن كەسىلگەندىگىندە. كىندىكتى
 بالتامەن كەسۋ ۋىشىن ارىنە چاغىرىق اعاش (توسەنش اعاش)
 قويۇعا ۋارى بالاغا تىگىزىپ الماۋ ۋىشىن ۈزىن كەسۋگە تۇرا
 كەلەدى. ۈزىن كەسىلگەن كىندىك باۋىنىڭ ۋىرى پايداسى،
 دەزىنفەكسىيالاۋ شارت - چاغداي جوق داۋىردە بالا كىندىگىنىڭ
 مىكروپىتانۇنىنان ساقىتانۇ بولسا، ەندى ۋىرى پايداسى، ساۋمالانباي
 ىركىلىپ قالغان كىندىك قانىنىڭ ۈزىن كەسىلگەن كىندىك
 باۋىنا سارقىلىپ، ىرەر ايتادا تۈسكەن كىندىكىپەن ىرگە
 شىعارلىپ، بالانىڭ شەتىپە بولۇنىڭ الدىن الاتىدىغىندا.
 دەمەك، چاغدا تۇلىغان نارەستەنىڭ كىندىك قانىن سارقىماسا
 ۋارى كىندىك باۋىن تىم قىسقا كەسسە، كىندىك قانى سارقىلماي
 قالادى. تولىق سارقىلمىغان كىندىك قانى نەمەسە ۋا بالانىڭ قان
 اينالىسىن توسقىندىققا ۋىشراتادى دا بالا شەتىپە بولادى.

شەتىپەنىڭ كلىنىكىداىلى بەينەلەرى

(1) بالا چاغدا تۇلىغانىنان باستاپ ۋىشى كەبەتىن، مازاسى
 كەتەتىن، چىلاۋىق بولاتىن (بۇرىنچىلاردىڭ سوزىمەن ايتقاندا
 «قىرقىن ساقىتاتىن») بولادى.

(2) ۋىرى ۋىلىم بالالاردا ۋىشى وتەدى، ۈلكەن دارەتى كەيدە
 ىرتىك - ىرتىك سارى ۋتۈستى، كەيدە ۋشوپ سىياقتى چاسىل
 تۈسكە اينالادى. ماي قۇرامى مول بولپ، چۇغاندا جايالىقتان
 وڭاي كەتپەيدى. دەنگە سىڭىرىلۇگە ۋتىستى ماي مەن بەلوكتى
 تولىق قورىتا المايدى، سوندىقتان وڭاي شىراپ وسە الماي
 «كوكبالاۋ» بولادى.

(3) اۋىرلارىندا سۇسىزدانۇ، قىزۇ پايدا بولادى.

(4) دەنە قۇاتى ۋالسز بولاتىندىقتان، تىنىس جولى اۋرۇلارى
 وڭاي قوسانجارلايدى، وڭاي تۇماۋ تىەدى؛ قان اينالىسى چاقسى

بولمىغاندىقتان، اس قورىتۇ جولى قىزمەتى مەن بۇكىل دەنەلىك قارسىلىق قۇاتى تومەن بولادى.

5) نارەستەنىڭ ئىشى كەۋىپ، ئىشى اۋىراتىندىقتان ۋەنەمى شالقالاپ جىلايدى، شالا ۇيقى بولپ مازاسى كەتەدى.

كوپ ساندى بالالاردا شەتپە جاڭا تۇيلعاننان باستاپ 2 جارىم جاسقا دەيىن جالعاسادى، ئىشئارا بالالاردا 3~4 جاسقا دەيىن جالعاساتىندارى دا بولادى.

شەتپەنىڭ تۈرلەرى

اتا - بابالارىمىز شەتپەنى قان شەتپە، جەل شەتپە جانە جۈرەك شەتپە دەپ ۇشكە بولگەن: ① قان شەتپە: نارەستەلەر تۇيلا سالىپ كىندىك كەسكەن كەزدە كىندىك شىندە قان قالسا، قان شەتپە بولادى. ② جەل شەتپە: كەسلىگەن كىندىك شىندە جەل قالسا (اۋا قالسا) جەل شەتپە بولادى. ③ جۈرەك شەتپە: كىندىك شىندە قالعان اۋا قان ارقىلى جۈرەككە بارىپ، نەگىزگى قان اينالىسىن توسقىندىققا ۇشىراتىپ ومىرگە قاتەر توندىرسە، جۈرەك شەتپە بولادى («جونى قارايىپ كەتپىتى، ئىل - سۇق بولپىتى» دەيتىن ئاممىل - جۈرەك شەتپەنى مەڭزەسە كەرەك).

شەتپەنى ەمدەۋ

ۇلتىمىز ۇزاق جىلدىق دامۇ بارىسىندا كوپتەگەن تاجىرىبەلەردى جىناقتاپ، ار تۇردەگى ەمدەۋ ادستەرى ارقىلى شەتپە بولغان بالالاردىڭ بۇكىل دەنەلىك قان اينالىسىن جاقسارتىپ، سول ارقىلى نارەستەلەردىڭ اس قورىتۇ جولىنىڭ تىنىس الۇ جولىنىڭ قىزمەتىن قالىپنا كەلتىرىپ، جاقسى داۋالاۋ ونمەدەرسە قول جەتكىزگەن. ماسەلەن: شەتپە بولغان بالانى شەتپە ءشوپتىڭ سۇنا سالۇ، شاي سۇنا شىلانغان كوك

شۈپەرەكپەن وراۋ، ەشكى، قوي تەرلەر سە سالۋ، قۇرقىلتاي
ۋياسىن، مالدىڭ توق شەگىن قارىنا قويۇ، ۇن مەن كەبەككە
بولەۋ ارقىلى، سونداي - اق ارقاسىن كۇمس بىلەزىكپەن،
مۇپىز تاراقنىڭ سىرتىمەن، ۋسارىمساكپەن تىلى باسقا زاتتارمەن
سقىلاپ (تاراپ) شەتپە تامىرىن تارقانتقان. كەيىرەۋلەر ارقادان
جوعارى - تومەن تەرىنى بركىپ ۇزۇ ارقىلى دا شەتپە تامىرىن
سدىراتقان. ارقادان، قول - اياق ساۋساقىتارىنان شەتپ قان
شعارىپ تا ۋرۇدى بەلگىلى دارەجەدە جەڭىلدەتكەن.

شەتۋدىڭ تۈرلەرى

شەتۋ (شاباقتاۋ دەپ تە اتالادى) قازاق ۇلتىمىزدا تاريحتان
بەرى جالعاسىپ كەلە جاتقان ۇلتتىق داۋالاۋ ادبىستەرىنىڭ
بىرى. شەتۋ — تاياز شەتۋ، تەرەڭ شەتۋ، قان تامىردى شەتۋ
قاتارلىلاردى قامتىدى.

(1) تاياز شەتۋ: تەرەڭدىگى 1 ~ 2 مىللىمەتر اينالاسىندا
بولىپ، تەرى استى تكاندارىنان تەرەڭ بارمايدى. مۇندا، ۇش
قىرلى يەنەمەن نەمەسە وتكىر، جىڭشكە قانداۋىرلارمەن
شەتلىدى. كوبىندە بىرنەشە ورنىنداردان جىيى شەتلىدى.

(2) تەرەڭ شەتۋ: تەرەڭدىگى تەرى استى تكاندارىنان تەرەڭ،
ماي، بۇلىشق ەت ارالارىنا دەيىن شەتلىدى نەمەسە شاباقتالادى.
بۇل شىقان، سوم، ىرىڭدى بىتەۋ جارالار سياقتىلارعا قولدانىلادى
دا، وتكىر قانداۋىرمەن ىبرىشاما تەرەڭ شاباقتالادى. مۇندا
كوبىندە ىبر نەمەسە ەكى ورنىنان عانا شاباقتالادى.

تەرەڭ شاباقتاۋدا كوڭىل بولەتمىستەر: ادام
اناتومياسىندا نەرۋ، ىسڭىر، قان تامىرلاردىڭ ورنىن دۇرىس
بىلۋ، ولاردى زاقىمداپ الماۋعا كوڭىل بولۇ قاچەت. ۇلكەن
سوقپا تامىر، نەرۋ، ىسڭىر بار ورنىنداردى تەرەڭ شاباقتاۋعا
استە بولمايدى.

3) قان تامىردى شەتۋ: شەتكى قان اينالىسىندىلى جىڭشكە
ۋەنا تامىرلاردى (كوك تامىرلاردى) شەتۋگە قاراتىلدى. ۋەنا
تامىرلاردى جارىپ شەتەدى.

دەمەك، خالىق اراسىندىلى ەمكوسىتەرىمىز جوعارىدىلى
ادىستەردى قولدانىپ شەتپە تامىرىن بىدراۋ جانە نەرۋتەردى
تىتىركەندىرۋ ارقىلى اۋرۇ - ناۋقاستاردىڭ بەتىن قايتارغان
نەمەسە قان اينالىسىن جاقسارتىپ، ناۋقاستىڭ قارسىلىق قۋاتىن
ارتىتىرۋ ارقىلى بەلگىلى ونىمدىلىكتەرگە قول جەتكىزگەن.

قازىر دە ءبىز پايدالانىپ وتىرعان شەتپە تامىرىن قانداۋىرمەن
شەتۋ ءادىسى جوعارىدىلى داۋالاۋ ادىستەرىنىڭ ىشىندەگى ەڭ
ونىمدى دە، ەڭ عىلمىي داۋالاۋ ءتۈرى ەسەپتەلەدى.

4) شەتپە تامىرىن قانداۋىرمەن شەتۋ: بۇل بالا دەنەسىندەگى
بۈكىل دەنەلىك قان اينالىسىنا ەركىن قاتىناسا الماي، اعىسى
باياۋ بولغان شەتپە تامىرىن شەتۋ ارقىلى وندىلى ارام قاندى
(قۇرامىندا وتەگى از، كومىر قىشقىل گازى مول بولغان
قارا قاندى) اعزىپ شىعارىپ، ونىڭ ورنىن جاڭا قانمەن
قامداۋدى تەزدەتىپ، سول ارقىلى بۈكىل دەنەلىك قان اينالىسىن
ىركىلىسىمىزدەندىرەتىن جانە قان جاساۋ جۇيەسىن
تىتىركەندىرىپ، جاڭا قاننىڭ جاسالۋىنا تۇرتكىلىك رول
وينايىتىن ءادىس.

ادام دەنەسىندەگى زات الماسۋ، وتەگى مەن كومىرتەگى قوس
توتىنىنىڭ الماسۋى ءبار - ءبارى دە قان اينالىسى ارقىلى (قان
ارقىلى) جۇرىلەتىندىكتەن قان اينالىسى جاقسارسا، قانمەن
قامداۋ جەتكىلىكتى بولادى دا بۈكىل دەنەدەگى ءارقانداي
مۇشەنىڭ قىزمەت ارەكەتى جاقسارادى. دەمەك، جۇرەك قىزمەتى،
باۋىر قىزمەتى، بۇيرەك، كوكباۋىر تىلى باسقا ورگانداردىڭ
قىزمەتى جانە بەزدەردىڭ سۇيىقتىق ءبولىپ شىعارۋ قىزمەتى، اس
قورىتۋ، تىنىس الۋ جۇيەلەرى، ءتىپتى، قان جاساۋ جۇيەلەرى

قىزمەتى مەن نەرۋ جۇيەلەرىنىڭ قىزمەتى دە كۆرۈنەكتى
چاقسارادى. سول ئارقىلى دەنەنىڭ ئارقانداي جەرىندەگى ئورۇلار
جويىلادى جانە السىزدىكتەر وڭالادى. سوندىقتان بىز
شەپەشلىك تەك بىر دە ەكى تۈردەگى ئورۇدى عانا داۋالايدى دەپ
قاراماي، قايتا بۈكىل دەنەلىك قارسىلىق قۋاتتى ارتىرۇ ئارقىلى
دەنەدەگى كۆپتەگەن ئورۇ - سىرقاۋلاردىڭ ساۋىغۇنا كۆمەكشى
رول ئىقارادى دەپ قاراعانىمىز ئجون.

جوعارىداي تاجىرىيەلەردى 20 جىلدىق كلىنىكىالىق قىزمەت
بارسىندا 5000 نان استام ئارۇلت بالالارنا داۋالاۋ جۇرگىزۇ،
شەپەسەن قىۋ ئارقىلى توپتادىم. داۋالانىپ ساۋىققان 5000 نان
استام بالالاردىڭ ئادىرىسى، ئاتا - ئىنالىرىنىڭ قولى، ئابارلاسۇ
تەلەفونى تىزىمىدەك داپتەرىمدە ساقىتاۋلى تۇر. داۋالانغان بالالار
ئىتاي، ئىلە، تارىلغاتاي قاتارلى 3 ئىماقتىڭ ئارقايسى ئۇدان -
ئۇلىدارىنان، ئۆرىمچى، قاراماي، شاۋەشەك، سانجى، تىلى باسقا
قالالاردان كەلىپ داۋالانىپ ساۋىققان بالالار. بۇلاردىڭ كە -
شەشەلىرى ئتۇرلى جولداز ئارقىلى مەنىمەن كۈنى بۈگىنگە دەيىن
ئابارلاسۇپ، راقىمەتەن ئىتىپ جاتىر. بۇل نائىجەنى 2008 -
جىلى شىنجياڭ تەلەۋىزىياسى 8 - ئىناسى زەردە ئىدارى دا ملغان
لەكسىا سويلەتپ، شىنجياڭ كۆلەمىندە، ئىتپتى قازاقىستان
ەلىنە دەيىن قازاق شىپاگەرلىگىندەگى وسى شەپەشلىك
ونەردى جارىا ەتتى. قازىر دە ئساتى ئتۇسىپ ئتاي قالاسى
الاقاق ئۇلىدىق ورتالىق شىپاخانىسىنا كەلەر بولساڭىز ئار
كۈنى ئار ئىماق، ئۇدانداردان كەلىپ بالالارنىڭ شەپەسەن
قىدىرىپ قايتىپ جاتقان ئاتا - ئىنالىردى كۆرەسىز. بۇل مەنىڭ
ئانا ماقىتانىشىم ەمەس، قازاق ۇلىنىڭ، جۇيەدەن قازاق
شىپاگەرلىگىنىڭ ئۆزى تولىتىرىپ ئىتارلىق ماقىتانىشى.

ىلمە اۋرۇى جانە ونى ەمدەۋ

ىلمە — قازاق شىپاگەرلىگىندە ۇنەمى ايتىلىپ جۇرگەن، قۇلاققا ءسڭىستى بولىپ كەتكەن ءارى قازاق شىپاگەرلىگى ارقىلى ەمدەپ ساۋىقتىرۋعا بولاتىن اۋرۇ.

ىلمەنىڭ پايدا بولۇ مىحانىزىمى

اسقازان، شەگى، كوكباۋىرى ءالسىز بولعان نەمەسە سوزىلمالى اسقازان قابىنۋى بار ادامدار توڭۇ، قالجىراۋ جانە تاماقتانۋى ويداعىداي بولماۋدان، اسقازاننىڭ اس قورىتۋ قىزمەتى ناشارلاعان كەزدە پايدا بولادى. اسىرەسە، ناۋقاستىڭ اسقازان تۇسىنان (قازان تولىماستان)، ارقاسىنان (جونىنان)، الاقان، تابانى قاتارلى ورىنداردان سۇىق وتكەندە (جاۋراعاندا)، سۇىق تاماق شكەندە، قاتتى - قۇتتى ازىقتىقتاردى جەگەندە سوزىلمالى اسقازان قابىنۋى بار ناۋقاستار وڭاي ىلمە بولىپ قالادى. سوندىقتان قازاق شىپاگەرلىگىندە تاماقتى «جىلى، جۇمساق» ءىشۋ قاجەت دەيتىن ءسوز بار. مۇندا «جىلى» جانە «جۇمساق» دەگەن ەكى ءسوز بار. دەمەك، سۇىق ءارى قاتتى ازىقتىقتار اسقازان اۋرۇلارىن كەلتىرىپ شىعاراتىن ءبىر فاكتور ەكەنىن قازاق ەمىلىگىمەن شۇعىلدانعان ەمكۈستەرىمىز ەرتە باستان بايقالغان.

جوعارىداعىداي ءار ءتۇرلى فاكتورلاردان اسقازاننىڭ سوزىلمالى قابىنۋى پايدا بولسا نەمەسە بۇرىن سوزىلمالى اسقازان قابىنۋ اۋرۇى بار بولىپ، ول قايتالاپ ۇستاسا، ناۋقاستىڭ ارقا، كەۋدە بولىمدەرىندەگى ەڭ شەتكى نەرو ۇشتارى قابىنىپ قىزىل بورتكەندەر پايدا بولادى. بورتكەندى يەنەنىڭ كوزىمەن باسقاندا

شۇڭقىرايىپ «تاپ» تۇسىپ قالسا، مۇنى بىلمە پورتىكەنى دەيدى (مى نەرۋتەرى مەن اسقازان توتەنشە تىمىز بايلانىستا بولادى، ماسەلەن: قارىن اشقاندا، اسقازان قىشقىلى مولايىغاندا باس اۋىرۇ «زاپىران مولايىپ باستىڭ قانى ۇستاۋ»، اراق ءىشىپ اسقازان اۋىرغاندا باستىڭ قاتتى اۋىرۇ، وسىلاردىڭ بار - بارى دە اسقازان مەن مى نەرۋ جۇيەسىنىڭ تىمىز بايلانىسىن كورسەتەدى).

بىلمەنىڭ كلىنىكا دالى بەينەلەرى

بىلمە بولغان ادامنىڭ اۋرۇ تارىخىن سۇرالىغاندا كوپ ساندىلارىندا سوزىلمالى اسقازان قابىنۇ اۋرۇ بار نەمەسە اسقازان، كوكباۋىر قىزمەتى ءالسىز بولۇداي اۋرۇ تارىخى بولادى. نە بولماسا ناۋقاس ادام سۇىقتا قالۇ، سۇىق تاماق ءىشۇ، جاۋراۋ سىياقتى ءىمىسىز فاكىتورلارعا جولىققان بولادى.

جوعارىدايمىداي ءىمىسىز فاكىتورلار ناۋقاستىڭ اسقازان قىزمەتىن تومەندەتىپ نەمەسە سوزىلمالى اسقازان قابىنۇن پايدا قىلادى. ۋاقىت وتە كەلە ول كەۋدە ءبولىم نەمەسە ارقا بولىمدەگى شەتتىك نەرۋ ۇشتارىن قابىندىرادى.

قابىنغان نەرۋ ۇشتارى قىزارىپ، ءبورتىپ بىلمە پورتىكەنىنە اينالادى. بىلمە پورتىكەنى قابىنغان نەرۋ ۇشتارى بولغاندىقتان قاتتى اۋىرادى. قوزعالغاندا، تىنىس العاندا، جوتەلۇ، تۇشكىرۇ سىياقتى ارەكەتتەردە، ءتىپتى ارەكەتتەنبەگەن كەزدە دە قاتتى شانىشىپ اۋىرادى. شانىشۇ ءار جەردەن الما - كەزەك ۇستاپ، بەينە ءار جەرگە جىلجىپ جۇرگەندەي سەزىلەدى. انىق ءساپ سالعان ادامعا كەۋدە جانە ارقا بولىمدەگى بىلمە پورتىپەلەرىنىڭ ارالىمىن تۇتاستىرىپ، سىرەستىرىپ شانىشۇ بولىپ اۋىرادى، جون مەن كەۋدەنى تۇتاستىرىپ، ءجىپ تارتىپ تۇرغانداي اۋىرادى. ناۋقاستىڭ ارقا - كەۋدە بولىمىندە بىلمە پورتىكەنى كوزگە انىق

كورىنەدى.

اسقازاننىڭ مى نەرۋ جۈيەسىمەن قاتنىشى وتە تىمىز بولادى. ماسەلەن: قارىن اشۇ، تاماقتى سىرەپ ءىشۋ جانە اسقازان قىشقىلى كۈبەيگەن ناۋقاستاردىڭ باسىمنىڭ قاتتى اۋىرۋى (ياعنى اسقازاننىدا زاپىرانى بارلاردىڭ «باسىمنىڭ قانى ۇستادى» دەۋى)، ال اسقازاندىعى زاپىران قۇسىلعاننان كەيىن باستىڭ اۋىرعانىنىڭ باسلىۋى (باستىڭ قانى ۇستاۋىنىڭ تارقاۋى)، وسىلاردىڭ ءبار - ءبارى دە اسقازان مەن مى نەرۋ جۈيەسىنىڭ تىمىز بايلانىستا بولاتىندىعىن تۇسىندىردى. بىلمەنىڭ شانشۋى جىلۋ وتسە ءسال جادىراپ، سۋىق تىسە اۋىرعانى اۋىرلاسدى، اسقىنغاندا ناۋقاستىڭ تىنىسى تارايغانداي سەزىلەدى.

پارىقتاۋ دياگنوزى

- 1) بىلمەنى جۈرەك شانشۋىنان پارىقتاۋ قاجەت: جۈرەك شانشۋى جۈرەك ءتاج ءتارىزدى ارتىرياسى توسىلۋدان نەمەسە جۈرەك ەتى ولەتتەنۋدەن پايدا بولاتىن جۈرەك بۇلىشق ەت شانشۋى. ول ءتوس سۈپەك پەن ءتوس سۈپەكتىڭ سول جاعىنا بەيىمدەلىپ شانشىپ اۋىرادى، كەيدە سول جاق جونىمەن تۇتاسادى، شانشىپ اۋىرعان ورنى ءبىرشاما تۇراقتى بولادى. ايلەلدەردە انالىق گورموننىڭ تاسىرىنەن جۈرەك شانشۋى از ۇشرايدى. ەلەردە جۈرەك شانشۋى ايلەلدەرگە قاراعاندا كوپ پايدا بولادى. جۈرەك شانشۋى بار ناۋقاستاردىڭ قانىن لابوراتورىادا تەكسەرگەندە، قاندىعى ماي مەن قاننىڭ جابىسقاقتى جوعارى بولادى. جۈرەكتى ەلەكترو - كاردىوگراممادا تەكسەرگەندە جۈرەك شانشۋىن پارىقتاۋعا بولادى.
- 2) بىلمەنى شۇبىرتىپاقتان (قامشاۋدان) پارىقتاۋ قاجەت: ۆىرۋستان پايدا بولاتىن نەرۋ ۇشى سۋلى بورتپەسى (بەلدەۋلەنگەن ۇشىق) شۇبىرىپ شىعاتىندىقتان شۇبىرتىپاق دەپ تە؛ قامشىمەن وسقانداي وسىلىپ شىعاتىندىقتان قامشاۋ دەپ تە اتالادى.